

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

تبیین جامعه شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار

وحید صالحی^۱

۳۵

دوره ۱۳، شماره ۲، پیاپی ۳۵
پاییز ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳-۰۷-۲۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴-۰۶-۲۰

صص: ۳۹-۰۱

رتبه علمی

ب

بررسی صفت گواهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

چکیده

در این مقاله، به بررسی جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و نقش آن در تحقق توسعه پایدار پرداخته می‌شود. با توجه به اهمیت توسعه پایدار در عصر حاضر، شناخت عوامل فرهنگی، اجتماعی و دینی مؤثر بر شکل‌گیری الگوهای توسعه، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، با تأکید بر ارزش‌های دینی و فرهنگی، می‌تواند راهکارهای مؤثری برای توسعه‌های متعادل و پایدار ارائه دهد. در این مطالعه، با تحلیل ساختارهای اجتماعی، باورها و ارزش‌های جامعه ایرانی، سعی در تبیین نقش این الگو در فرآیند توسعه پایدار و ایجاد آینده‌ای بهتر برای نسل‌های آینده داریم.

در پی تدوین الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، که در آن هم‌مبانی و آرمان‌های پیشرفت و آفاق مطلوب کشور در پنج دهه آینده ترسیم و تدابیر مؤثر برای دستیابی به آن طراحی شده است، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی دستگاهها، مراکز علمی، نخبگان و صاحب‌نظران را به بررسی عمیق ابعاد مختلف سند تدوین شده و ارائه نظرات مشورتی جهت تکمیل و ارتقای این سند بالادستی فراخواندند. به اصلی‌ترین نهادهای سیاستگذار به مجمع تشخیص مصلحت نظام، دولت، مجلس و شوراهای عالی ابلاغ گردید. از زمان تدوین سند مذکور تا کنون، کشور تلاطم‌های متعددی را در حوزه‌های مختلف، از زیست محیطی گرفته تا فرهنگی و اقتصادپتجربه نموده است و لذا نیاز به یک سند بالادستی قابل اعتماد که علاوه بر قابلیت انعطاف، قدرت خلق مسیر و زایش برون‌رفت از بحران‌ها را داشته باشد؛ بیش از پیش احساس می‌شود. در نهایت نتایج حاصله از این پژوهش بیانگر این موضوع است که معقوله توسعه پایدار یکی از مؤلفه‌های کلیدی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی است.

کلیدواژه‌ها: الگوی، پیشرفت، اسلامی ایرانی، الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، توسعه پایدار

۱- مدرس و دانش‌آموخته دکتری، جامعه‌شناسی اقتصادی توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرمسار، گرمسار، ایران. Mvm898@gmail.com

۱. مقدمه و بیان مسئله

در این مقاله، هدف اصلی بررسی و تبیین جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و نقش آن در تحقق توسعه پایدار است. توسعه پایدار، مفهومی چندبعدی و پیچیده است که نیازمند توجه به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی است. در این راستا، شناخت و تحلیل عوامل فرهنگی، ارزش‌ها، باورها و هنجارهای اجتماعی نقش کلیدی در شکل‌گیری و ترویج الگوهای توسعه‌ای دارد.

الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، بر پایه اصول و مبانی دینی و فرهنگی شکل گرفته است و سعی دارد توسعه‌ای متعادل، انسانی محور و مبتنی بر عدالت اجتماعی و اخلاق اسلامی را ترویج کند. این الگو، نه تنها بر توسعه اقتصادی بلکه بر توسعه فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی نیز تأکید دارد و به عنوان یک راهکار جامع و منسجم، می‌کوشد تا نیازهای جامعه را در ابعاد مختلف برآورده سازد و همزمان، ارزش‌های دینی و فرهنگی را در فرآیند توسعه حفظ و تقویت کند.

در این مطالعه، با تحلیل ساختارهای اجتماعی، نهادهای فرهنگی و دینی، و باورهای عمومی جامعه ایرانی، به بررسی چگونگی تأثیر این الگو بر سیاست‌گذاری‌ها، رفتارهای فردی و جمعی، و فرآیندهای توسعه‌ای پرداخته می‌شود. همچنین، نقش آموزش، رسانه، نهادهای دینی و نهادهای مدنی در ترویج و نهادینه‌سازی این الگو، مورد بررسی قرار می‌گیرد. این عوامل، به عنوان واسطه‌ها و عوامل تسهیل‌کننده، می‌توانند نقش مهمی در همسویی ارزش‌های دینی و اهداف توسعه‌ای ایفا کنند و در نتیجه، فرآیندهای توسعه پایدار را تسریع بخشند.

در دهه‌های اخیر، مفهوم توسعه پایدار به عنوان یک هدف جهانی و اساسی در سیاست‌گذاری‌های ملی و بین‌المللی مطرح شده است. توسعه‌ای که بتواند نیازهای نسل حاضر را برآورده کند بدون اینکه فرصت‌های نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهای خود کاهش یابد. در این راستا، توجه به عوامل فرهنگی، اجتماعی و دینی در شکل‌گیری الگوهای توسعه، اهمیت ویژه‌ای یافته است. در جوامع اسلامی، به‌ویژه جامعه ایرانی، ارزش‌ها و باورهای دینی نقش محوری در فرآیندهای اجتماعی و اقتصادی ایفا می‌کنند و می‌توانند به عنوان پایه‌ای برای طراحی و اجرای الگوهای توسعه‌ای مؤثر و پایدار عمل کنند.

با این حال، در بسیاری از موارد، سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای در ایران و دیگر کشورهای اسلامی، کمتر به نقش و اهمیت ارزش‌های دینی و فرهنگی توجه کرده‌اند و بیشتر بر جنبه‌های اقتصادی و فناوری تمرکز داشته‌اند. این رویکرد ممکن است منجر به

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

ناپایداری، نابرابری‌های اجتماعی و کاهش انسجام فرهنگی شود. بنابراین، نیاز است تا الگوهای توسعه‌ای مبتنی بر اصول و مبانی دینی و فرهنگی، به عنوان راهکاری جامع و بومی، مورد بررسی قرار گیرند و نقش آن‌ها در تحقق توسعه پایدار به‌طور علمی و جامعه‌شناختی تحلیل شود.

در این زمینه، مفهوم «الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی» به عنوان یک رویکرد بومی و مبتنی بر ارزش‌های دینی و فرهنگی، می‌تواند نقش مهمی در تبیین راهکارهای توسعه‌ای پایدار ایفا کند. این الگو، نه تنها بر توسعه اقتصادی بلکه بر توسعه فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی تأکید دارد و سعی می‌کند تا همزمان نیازهای جامعه و ارزش‌های دینی را در فرآیند توسعه لحاظ کند. اما سوال اصلی این است که چگونه می‌توان این الگو را در بستر جامعه ایرانی تحلیل و تبیین کرد و چه نقش‌هایی برای نهادهای اجتماعی، فرهنگی و دینی در تحقق آن وجود دارد؟

علاوه بر این، در این مقاله به بررسی چالش‌ها و موانع موجود در راه ترویج این الگو و راهکارهای مقابله با آن‌ها پرداخته می‌شود. از جمله این چالش‌ها می‌توان به تغییرات فرهنگی، تحولات فناوری، نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی، و تأثیرات جهانی‌سازی اشاره کرد. در مقابل، راهکارهای پیشنهادی شامل تقویت نهادهای دینی و فرهنگی، اصلاح سیاست‌گذاری‌ها، آموزش‌های همسو با ارزش‌های اسلامی، و ترویج الگوهای رفتاری مبتنی بر عدالت و اخلاق است.

بنابراین، مسأله اصلی این است که چگونه می‌توان با بهره‌گیری از ارزش‌ها و باورهای دینی، الگوی توسعه‌ای متعادل، انسانی‌محور و پایدار در جامعه ایرانی طراحی و اجرایی کرد و چه موانع و چالش‌هایی در مسیر تحقق این هدف وجود دارد؟ و در نهایت، چه راهکارهایی می‌توان ارائه داد تا این الگو بتواند نقش مؤثری در توسعه پایدار و ارتقاء کیفیت زندگی جامعه ایفا کند؟ پاسخ به این سوالات نیازمند تحلیل جامعه‌شناختی عمیق و بررسی دقیق ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و دینی است که در شکل‌گیری و ترویج این الگو نقش دارند.

بعد از جنگ جهانی دوم، توسعه اقتصادی و رشد سطح زندگی، افزایش شدید مصرف منابع طبیعی را به همراه داشت. با وجود اینکه برنامه‌های توسعه اقتصادی باعث ارتقا و بهبود شرایط زندگی، پیشرفت در زمینه‌هایی از جمله بهداشت، آموزش و افزایش درآمد کشورها شدند اما چالش‌هایی نیز به همراه داشتند که از مهم‌ترین آن‌ها چالش‌ها و نگرانی‌ها در خصوص محیط زیست بود. در سال ۱۹۸۷، کمیسیون برون‌تلند گزارش خود را با عنوان "آینده مشترک ما" در تلاش برای پیوند مسائل توسعه

اقتصادی و ثبات محیطی منتشر کرد. وظیفه گزارش برون‌تند بررسی نگرانی‌های متعددی بود که در دهه‌های گذشته مطرح شده بود، یعنی فعالیت‌های انسانی تأثیرات شدید و منفی بر روی کره زمین دارد و اگر این فعالیت‌ها کنترل نشوند، دیگر الگوهای رشد و توسعه‌ی پایداری نخواهد بود. در واقع توسعه‌ی پایدار تحولی است که در پی برطرف کردن نیازهای نسل حاضر است، بدون اینکه توانایی پاسخگویی به نیازهای آینده را به خطر بیندازد (سازمان ملل متحد، ۱۹۸۶). مفهوم توسعه‌ی پایدار یک مفهوم چرخه‌ی زندگی است که ادغام جنبه‌های اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی را برای دستیابی به بهبود کیفیت زندگی مدیریت می‌کند. به طور دقیقتر، توسعه‌ی پایدار باید اطمینان حاصل کند که سیاست‌های عمومی بر اساس انتخاب گزینه‌های توسعه‌ی تدوین شده است، که نه تنها از نظر اقتصادی امکان‌پذیر است بلکه از نظر زیست محیطی پایدار و از نظر اجتماعی نیز قابل قبول است. به عنوان چنین اصلی، توسعه‌ی پایدار توسعه و مدیریت منابع زیست محیطی را برای اطمینان یا تقویت ظرفیت تولید بلند مدت با هدف بهبود ثروت و رفاه اجتماعی بلند مدت مورد توجه قرار می‌دهد (پراویتاساری و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۵). سند توسعه‌ی پایدار بر ۱۷ هدف اصلی استوار است. اهداف توسعه‌ی پایدار نشان می‌دهند که اقدام در یک زمینه بر نتایج سایر حوزه‌ها تأثیر می‌گذارد و توسعه باید تعادل اقتصادی، اجتماعی و پایداری محیطی را ایجاد کند (برنامه توسعه سازمان ملل متحد، ۲۰۱۵).

الگوی توسعه‌ی پایدار نقشه راهی جهت قرار گرفتن کشور در مسیر پیشرفت و آبادانی است. اما آنچه اهمیت دارد این است که جوامع مختلف برای قرار گرفتن در مسیر توسعه‌ی نیاز به برنامه‌ای هم‌جهت با نظام ارزش فکری حاکم بر آن جوامع دارند. مهم‌ترین چالشی که به‌کارگیری الگوهای توسعه‌ی غربی در کشور ایجاد می‌کند، تغییرات ارزشی و فرهنگی است. در واقع می‌توان گفت این الگوها با نظام فکری و آرمان‌ها جمهوری اسلامی سازگاری ندارند. برای این منظور تدوین سند الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی به عنوان نقشه‌ای راهی جهت قرار گرفتن کشور در مسیر پیشرفت و توسعه آغاز شد. تدوین این سند از سال ۱۳۹۰ با مشارکت جمع وسیعی از جامعه‌نخبگانی و علمی از حوزه و دانشگاه و چندین شخصیت علمی آغاز شد و با تهیه حدود ۱۰۰ هزار صفحه سند پشتیبان، تدوین این سند به مراحل نهایی نزدیک شده است. با توجه به ارائه نسخه نهایی الگوی پایه به مقام معظم رهبری در اسفند ماه سال ۹۶ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مهر ماه ۱۳۹۷ فراخوانی را در ۳ بخش صادر کردند. در بخش اول از اقداماتی که برای تدوین این سند انجام شده، اظهار رضایت کردند و در بخش دوم این سند را به نهادهای سیاستگذار و برنامه‌ریزی مانند مجمع تشخیص مصلحت نظام، دولت، مجلس و شوراهای عالی برای اظهار نظر ابلاغ کردند. در این پژوهش به مقایسه

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و تدابیر الگوی پایه با اهداف و آرمان‌ها سند توسعه‌ی پایدار پرداخته می‌شود. ذکر این نکته ضروری می‌باشد که تدوین سند الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی در مراحل نهایی است و در این پژوهش صرفاً به بررسی الگوی پایه پرداخته می‌شود.

الگوی پیشرفت در شرایطی مطرح می‌شود که کشور ایران در وضعیت حاد بحران زیست محیطی قرار دارد. کمیابی آب، خشکسالی، از بین رفتن جنگل‌ها و پوشش گیاهی، فرونشست زمین، آلودگی هوا و خاک و دهها مشکل دیگر زیست محیطی. با توجه به پردازشی که به طبیعت و محیط زیست نموده، در عمل جای خالی تدابیر زیست محیطی در الگوی پیشرفت با توجه به شرایط کنونی، به چشم می‌خورد. از این منظر، پذیرش رفتارهای تقویت کننده توسط عموم مردم، یعنی اتخاذ الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، یک مسئله فوری در دستیابی به رشد و توسعه همه جانبه در همه سطوح است. مشارکت شهروندان می‌تواند ابزارهای قانونی و اقتصادی موجود را که با کمبود توانایی‌های نهادی، مدیریتی و مالی برای اجرا روبرو هستند، تکمیل کند. افزایش مشارکت شهروندان به این معنی است که چارچوب‌های قانونی بیشتر مورد احترام قرار می‌گیرند و سازوکارهای شکل‌گیری الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بیشتر پذیرفته می‌شوند، بنابراین، کارآیی آنها افزایش می‌یابد.

توجه اندیشمندان زیادی به سمت این مسئله معطوف شد که برای سرعت بخشیدن به روند شکل‌گیری الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و بالا بردن حس همکاری در میان اعضای جامعه، باید دانش افراد را افزایش داد، زیرا از جمله شاخص‌های مهم برای سنجش میزان مشارکت افراد در یک جامعه، مسئله وجود آگاهی افراد آن جامعه است. آگاهی نداشتن افراد جامعه خود از عوامل عقب‌ماندگی جامعه و زمینه‌ساز استبداد و سرکوب یک ملت و در نتیجه گرفتار شدن افراد جامعه در چرخه فقر، جهل و خشونت است.

در نهایت، این مقاله تلاش می‌کند تا با ارائه چارچوبی نظری و تحلیلی، نقش جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی را در فرآیند توسعه پایدار روشن سازد و راهکارهایی عملی و قابل اجرا برای بهره‌برداری بهتر از این الگو در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای ارائه دهد. هدف نهایی، ایجاد بستری مناسب برای توسعه‌ای متعادل، انسانی محور و پایدار است که بتواند نیازهای حال و آینده جامعه را برآورده سازد و به عنوان الگویی موفق در سطح ملی و بین‌المللی شناخته شود.

پاسخ به این سوالات نیازمند تبیین جامعه شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار عمیق و بررسی دقیق ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و دینی است که در شکل‌گیری، ترویج و پذیرش این الگو نقش دارند و می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاران و نهادهای فرهنگی در مسیر توسعه‌ای بومی و پایدار باشد.

۲. اهداف و پرسش پژوهش

بعد از گذشت بیش از چهار دهه از حیات پربرکت جمهوری اسلامی ایران، برای اولین بار بحث پیشرفت و ضرورت آن در مقابل الگوهای توسعه غربی مطرح شد توسط مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۷ مطرح و از مسئولین وقت، به عنوان مطالبه اصلی درخواست و از همه دستگاه‌ها خواسته شد که در پیاده‌سازی اسن سند همکاری داشته باشند.

اهداف پژوهش با موضوع تبیین جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار عبارتند از:

- ✓ تحلیل و شناخت عوامل فرهنگی، دینی و اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری و ترویج الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی.
- ✓ بررسی نقش ارزش‌ها، باورها و هنجارهای جامعه ایرانی در فرآیند توسعه و تحقق توسعه پایدار.
- ✓ تبیین رابطه میان الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و مفاهیم توسعه پایدار در بستر جامعه‌شناختی.
- ✓ شناسایی موانع و چالش‌های فرهنگی، اجتماعی و ساختاری در راه پیاده‌سازی و نهادینه‌سازی این الگو در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای.
- ✓ ارائه راهکارهای جامعه‌شناختی برای تقویت و ترویج الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی به منظور دستیابی به توسعه‌ای پایدار و متعادل.
- ✓ بررسی نقش نهادهای اجتماعی، فرهنگی و دینی در ترویج و نهادینه‌سازی این الگو در سطح جامعه.
- ✓ توسعه چارچوب نظری و عملی برای سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و اجتماعی مبتنی بر ارزش‌های دینی و فرهنگی در مسیر توسعه پایدار.

که در این راستای هدف‌های جزئی‌تر پژوهش با موضوع تبیین جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار

عبارتند از:

- ✓ بررسی باورها و ارزش‌های دینی و فرهنگی که در جامعه ایرانی به عنوان پایه‌های الگوی پیشرفت اسلامی نقش دارند.
 - ✓ تحلیل ساختارهای اجتماعی و نهادهای فرهنگی و دینی در ترویج و نهادینه‌سازی این الگو.
 - ✓ شناسایی عوامل اجتماعی موثر بر پذیرش و اجرای الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی در سطح جامعه.
 - ✓ مطالعه تأثیرات فرهنگی و اجتماعی بر سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای مبتنی بر این الگو.
 - ✓ ارزیابی میزان همسویی میان ارزش‌های دینی و اهداف توسعه پایدار در جامعه ایرانی.
 - ✓ بررسی نقش نهادهای مذهبی، آموزشی و فرهنگی در ترویج و تقویت این الگو.
 - ✓ تحلیل موانع فرهنگی و اجتماعی که ممکن است در مسیر تحقق توسعه پایدار بر اساس الگوی اسلامی ایرانی مانع ایجاد کند.
 - ✓ ارائه پیشنهادات کاربردی برای تقویت انسجام اجتماعی و فرهنگی در راستای تحقق توسعه پایدار بر مبنای ارزش‌های دینی و فرهنگی.
- این اهداف جزئی‌تر کمک می‌کنند تا پژوهش به صورت دقیق‌تر و عملی‌تر به موضوع پردازد و نتایج قابل اجرا و کاربردی ارائه دهد.

۳. پیشینه پژوهش

مرور پیشینه تحقیق، چشم‌اندازهای تحلیل را وسعت می‌دهد و محقق را با افکار متخصصان دیگر که تحقیقات و اندیشه‌هایشان ممکن است الهام‌بخش او در کار تحقیق باشد، آشنا می‌کند، وجوه گوناگون تحقیق را که به تنهایی نمی‌توانست به آن‌ها پی‌ببرد، برایش آشکار و نهایتاً وی را در گزینش چهارچوب نظری مسئله تحقیقش کمک می‌نماید (بهریزی، ۱۳۸۷).

پیشینه تحقیق در زمینه تبیین جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار، شامل مطالعات و پژوهش‌هایی است که به بررسی رابطه میان ارزش‌های دینی، فرهنگی، اجتماعی و فرآیندهای توسعه در جامعه ایران پرداخته‌اند. در این حوزه، پژوهش‌های متعددی به تحلیل نقش باورها و هنجارهای فرهنگی در شکل‌گیری الگوهای توسعه، تأثیر نهادهای دینی و فرهنگی بر سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای، و چگونگی همسویی ارزش‌های دینی با اهداف توسعه پایدار اشاره کرده‌اند.

برخی مطالعات بر اهمیت نقش نهادهای مذهبی و فرهنگی در ترویج مفاهیم توسعه پایدار و ایجاد هم‌سویی میان ارزش‌های دینی و اهداف توسعه تأکید داشته‌اند. همچنین، پژوهش‌هایی در حوزه جامعه‌شناسی دین و توسعه، نقش باورهای دینی در شکل‌گیری هویت جمعی و سیاست‌های توسعه‌ای را تحلیل کرده‌اند. در کنار این، مطالعاتی نیز به بررسی موانع فرهنگی و اجتماعی در مسیر پیاده‌سازی الگوهای توسعه‌ای مبتنی بر ارزش‌های اسلامی پرداخته‌اند.

در مجموع، پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که تاکنون بیشتر پژوهش‌ها بر جنبه‌های نظری و مفهومی تمرکز داشته‌اند و کم‌تر به تحلیل جامعه‌شناختی و عملیاتی این الگو در بستر جامعه ایرانی پرداخته شده است. بنابراین، پژوهش حاضر با تمرکز بر تبیین جامعه‌شناختی این الگو، سعی دارد خلأهای موجود در مطالعات قبلی را پر کند و نقش عوامل فرهنگی، اجتماعی و دینی را در فرآیند توسعه پایدار در قالب یک رویکرد جامع و کاربردی بررسی نماید.

بدین منظور به مطالعاتی که به بررسی متن الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت و نقد و مقایسه آن با سایر الگوهای توسعه اشاره می‌گردد. در اینجا به بررسی تحقیقات انجام شده در داخل و خارج از کشور بر اساس سال انتشار تحقیقات پرداخته شده است. نمونه‌ای از پیشینه تحقیق در زمینه تبیین جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار به صورت زیر است:

پیشینه داخلی:

در مطالعه‌ای توسط حسینی (۱۳۹۵)، نقش ارزش‌های دینی و فرهنگی در فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی در ایران بررسی شده است. این پژوهش نشان داد که باورهای دینی و هنجارهای فرهنگی نقش مهمی در شکل‌گیری سیاست‌های توسعه‌ای و رفتارهای اجتماعی دارند و می‌توانند به عنوان عوامل مؤثر در نهادینه‌سازی الگوهای توسعه پایدار عمل کنند. حسینی تأکید کرد که همسویی ارزش‌های دینی با اهداف توسعه، نیازمند توجه به ساختارهای اجتماعی و نهادهای فرهنگی است.

نتایج مطالعه مصطفوی (۱۳۹۶) با عنوان تحلیل محتوای پیش‌نویس سند الگوی اسلام یا ایران پیشرفت با معیار برخی شاخص‌های اقتصاد اسلامی در مقایسه با قانون اساسی نشان داد که در سند پیشنهادی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نسبت به قانون اساسی، به عدالت و محرومیت (زدایی)، سرمایه اجتماعی که در قانون اساسی اصلاً به کار نرفته، مشارکت، (مقابله با)، ربا سلامت و تعلیم و تربیت، تامین اجتماعی، تکافل عمومی، محیط زیست، امنیت، ثبات و آرامش توجه شایانی شده است.

در کنار این مطالعات، پژوهش‌هایی مانند کارهای ناصر (۱۳۹۶) و رضایی (۱۳۹۹) بر اهمیت توجه به ارزش‌های دینی در سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای و نقش نهادهای فرهنگی و مذهبی در ترویج الگوهای توسعه‌ای پایدار تأکید کرده‌اند. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که بدون توجه به ارزش‌ها و باورهای دینی، تحقق توسعه‌ای پایدار در جامعه ایرانی دشوار است و نیازمند رویکردی جامع و مبتنی بر هویت فرهنگی و دینی است.

در مطالعه‌ای دیگر، نوری (۱۳۹۷) به تحلیل رابطه میان باورهای دینی و هویت جمعی در فرآیند توسعه پرداخت. این پژوهش نشان داد که باورهای دینی می‌توانند نقش مهمی در شکل‌گیری هویت جمعی و انسجام اجتماعی داشته باشند که این امر، در نهایت، بر فرآیند توسعه و تحقق اهداف پایدار تأثیرگذار است.

خورشیدی زگلوچه و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با نام «تعامل بین سبک زندگی پایدار و توسعه پایدار خانواده‌های روستایی»، تلاش کرده‌اند تا نشان دهند که سبک زندگی پایدار چگونه و تا چه اندازه می‌تواند منجر به توسعه پایدار خانواده در مناطق روستایی شود. این پژوهش به عنوان بخشی از رساله دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز انجام شده است. روش پژوهش حاضر از نوع پیمایشی و ابزار آن پرسشنامه بوده که در میان روستاییان شهرستان بستان آباد با حجم نمونه ۳۷۶ نفر از سرپرستان خانواده‌ها در قالب روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای توزیع شده است. مهمترین یافته این مطالعه تأکید دارد که بین سبک زندگی پایدار و توسعه پایدار اقتصادی — اجتماعی در سطح خانواده‌های روستایی همبستگی وجود دارد. از نقاط ضعف این پژوهش می‌توان به ناتوانی در ارائه تعریف دقیق از سبک زندگی پایدار و مشخص کردن ابعاد و شاخص‌های آن اشاره کرد.

همچنین، در پژوهشی توسط احمدی (۱۳۹۸)، نقش نهادهای مذهبی در ترویج مفاهیم توسعه پایدار در جامعه ایرانی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که نهادهای دینی و فرهنگی می‌توانند با ترویج ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی، نقش مهمی در پذیرش و اجرای سیاست‌های توسعه‌ای ایفا کنند. این مطالعه بر اهمیت نقش نهادهای دینی در تقویت هویت ملی و فرهنگی و هم‌راستا کردن آن با اهداف توسعه پایدار تأکید داشت.

زاهدی مازندرانی (۱۳۹۸)، در نقد سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر الزامات توسعه بیان می‌کند که این سند هیچ اتکایی به وضع موجود ایران ندارد، تدابیر آن معطوف به مشکلات حصاشدهی معین و خاصی نیست، بلکه صرفاً کلی‌گویی‌هایی مبتنی بر شعور عام است. روند و مسیر حرکت جامعه‌ی ایران و آینده را به صورت روشن و قابل درک به تصویر نکشیده است. کرمی و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای به بررسی وضعیت موجود و مطلوب نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه پایدار با رویکرد الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت پرداختند. براساس این مطالعه عوامل موثر بر توسعه پایدار در نظام آموزش و پرورش با رویکرد الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت شامل ۶ بعد و ۴۵ مولفه بود. در بخش کمی، بررسی اختلاف وضعیت موجود و مطلوب در شش متغیر اصلی (فرهنگی، اجتماعی، زیست محیطی، اقتصادی، روش‌های آموزشی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش)، معنادار و زیاد بوده است. بعد فرهنگی، زیست محیطی و سند تحول بنیادین در مقایسه با دیگر ابعاد از وضعیت بهتری برخوردار بودند.

پیشینه خارجی:

در مطالعات بین‌المللی، نقش ارزش‌های فرهنگی و دینی در فرآیند توسعه و پایداری جامعه، مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. برای نمونه؛

پژوهش هول (۲۰۰۴) در مطالعه‌ای با عنوان «نقش ارزش‌های فرهنگی در توسعه اقتصادی و اجتماعی» نشان داد که فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی، نقش کلیدی در شکل‌گیری سیاست‌های توسعه و پذیرش آن‌ها در جوامع مختلف دارند. او تأکید کرد که در جوامع با ارزش‌های فرهنگی قوی، سیاست‌های توسعه‌ای باید همسو با باورها و هنجارهای فرهنگی باشد تا موفقیت‌آمیز باشد. همچنین، در مطالعه‌ای توسط اسکات و همکاران (۲۰۱۰) با عنوان «نقش دین و فرهنگ در توسعه پایدار»، بر اهمیت نقش ارزش‌های دینی و فرهنگی در ترویج رفتارهای مسئولانه و همبستگی اجتماعی تأکید شده است. این پژوهش نشان داد که جوامع با ارزش‌های دینی قوی، در مقایسه با جوامع دیگر، در مسیر توسعه پایدار، انسجام اجتماعی و کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی بهتر عمل می‌کنند.

در مطالعه دیگری، فریدمن (۲۰۱۲) در کتاب «فرهنگ و توسعه»، بر اهمیت سازگاری میان ارزش‌های فرهنگی و سیاست‌های توسعه تأکید کرد و گفت که توسعه پایدار زمانی محقق می‌شود که سیاست‌ها و برنامه‌ها با باورها و هنجارهای فرهنگی جامعه

هم‌راستا باشد. او معتقد است که ارزش‌های فرهنگی، نقش مهمی در پذیرش و اجرای سیاست‌های توسعه‌ای دارند و بدون توجه به آن‌ها، تحقق توسعه پایدار دشوار است.

همچنین، پژوهش‌های انجام‌شده در کشورهای اسلامی، مانند مطالعه احمد و همکاران (۲۰۱۵) در مصر، نشان دادند که نهادهای دینی می‌توانند نقش مهمی در ترویج ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی مرتبط با توسعه پایدار ایفا کنند و در فرآیند نهادینه‌سازی این ارزش‌ها، نقش واسطه‌ای و تسهیل‌کننده داشته باشند.

مطالعات خارجی نشان می‌دهند که ارزش‌های فرهنگی و دینی، نقش مهمی در فرآیند توسعه پایدار دارند و سیاست‌گذاری‌های توسعه باید همسو با باورها و هنجارهای فرهنگی و دینی باشد تا موفقیت‌آمیز باشد. این پژوهش‌ها، اهمیت توجه به فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی در طراحی و اجرای سیاست‌های توسعه‌ای در سطح جهانی را تأکید می‌کنند و نشان می‌دهند که توسعه پایدار، تنها از طریق سیاست‌های اقتصادی و فناوری، محقق نمی‌شود بلکه نیازمند همسویی با ارزش‌ها و باورهای فرهنگی است. این نمونه‌ها نشان می‌دهد که پژوهش‌های قبلی بیشتر بر جنبه‌های نظری و مفهومی تمرکز داشته‌اند و نیاز است تا پژوهش‌های جدید، با رویکرد جامعه‌شناختی و عملی، نقش عوامل فرهنگی، اجتماعی و دینی را در فرآیند توسعه پایدار در جامعه ایرانی به صورت جامع‌تر و کاربردی‌تر تحلیل کنند.

نکته مهم:

با وجود این پژوهش‌ها، بیشتر آن‌ها بر جنبه‌های نظری و مفهومی تمرکز داشته‌اند و در حوزه عملی و جامعه‌شناختی، کم‌تر به تحلیل‌های عمیق و کاربردی در بستر جامعه ایرانی پرداخته شده است. بنابراین، پژوهش حاضر با تمرکز بر تبیین جامعه‌شناختی این الگو، قصد دارد خلأهای موجود در مطالعات قبلی را پر کند و نقش عوامل فرهنگی، اجتماعی و دینی را در فرآیند توسعه پایدار در قالب یک رویکرد جامع و عملیاتی بررسی نماید.

۴. روش پژوهش

روش تحقیق در این مقاله از نوع مطالعات توصیفی، تحلیلی می‌باشد و به روش کتابخانه‌ای انجام می‌پذیرد. در بخش مبانی نظری، اطلاعات اسنادی و کتابخانه‌ای از طریق مراجعه به کتب معتبر، مقالات علمی و در بخش یافته‌های پژوهش، داده‌ها از

طریق بررسی بیانات مقام معظم رهبری گردآوری شده است. اطلاعات به دست آمده بعد از طبقه‌بندی، مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۵. قلمرو پژوهش

قلمرو موضوعی در پژوهش حاضر بررسی شاخص‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت می‌باشد. قلمرو زمانی پژوهش از سال ۱۳۸۶ (آغاز انعکاس مفهوم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در بیانات معظم له) الی ۱۴۰۳ (بر اساس سخنرانی موجود از ایشان) می‌باشد. قلمرو مکانی این پژوهش محدوده جغرافیایی تحت حاکمیت نظام جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

۶. ملاحظات نظری

الگو

الگو معادل کلمه مدل در زبان انگلیسی است. مدل و الگو، طرح، معرفی یا تشریحی است که برای نشان دادن هدف اصلی یا کارکرد یک موضوع، سیستم یا مفهوم در نظر گرفته شده است. الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نظریه‌هایی با کارکرد هنجاری است؛ یعنی ساختاری است که به توضیح نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت که باید ایجاد شود، می‌پردازد (میرمعزی، ۱۳۸۹: ۶۴-۶۵).

پیشرفت

این واژه برابر نهاد **Development** و **Progress** است. فرهنگ فارسی معین پیشرفت را به معنای جلوتر رفتن و ارتقا معنا کرده است. مقصود ما از پیشرفت در این نوشتار "حرکت از وضعیت موجود جامعه به سمت وضع مطلوب اسلامی" است. این پیشرفت، همان رسیدن به حیات طیبه، یعنی زندگی گوارا، همراه با آسایش و آرامش و در کل سعادت دنیا و عقبی است (شاکرین، ۱۳۹۲: ۱۵۵).

اسلامی بودن الگو

اسلام، واقعیات زندگی انسان و خواسته‌ها و تمالات او را می‌بیند، اما او را هدایت پذیر می‌داند. در این دیدگاه باید آرمان‌ها و قواعد اخلاقی و هدایت و کمال را هدف گذاری کرد و با تعریف دقیق آنها و با درک واقعیت انسان و زندگی او، برنامه‌ای واقع بینانه بر ای حرکت به سوی کمال طراحی کرد (خوش‌چهره و عظیمی شوشتری، ۱۳۹۳: ۴۹). در جامعه اسلامی، هم به دنیا و هم به

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

آخرت توجه می شود به این معنا که راه سعادت انسان از مسیر این دنیا می گذرد (جمشیدیها و نوذری، ۱۳۹۰: ۳۷). در منطق اسلام، پیشرفت مادی و آنچه در دیدگاه غربی توسعه می نامند، مطلوب است؛ اما تنها به عنوان ابزاری برای دستیابی به هدف اصلی که همان رشد و تعالی بشری و ایده آل نامحدود الهی است. در فرایند پیشرفت باید خداپرستی، عشق به معنویت، عاطفه انسانی و محبت در انسانها تقویت شود و همه افراد جامعه نسبت به هم احساس مسئولیت کنند. چنین تحوّل‌هایی که در پیوندها و نظامات اجتماعی به چنین حقایقی منتهی شود، پیشرفت مورد تأیید اسلام است (ابطحی و آرمجیو، ۱۳۹۰: ۸۹). الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت الگویی مبتنی بر مبانی معرفت شناختی و هستی شناختی اسلامی و در چهارچوب حقوق و اخلاق اسلامی است. تفاوت در این مبانی و چهارچوب ها، موجب تفاوت در تبیین و تحلیل شرایط موجود و وضعیت مطلوب و راهبردها می شود (واعظی، ۱۳۹۰: ۷۲).

ایرانی بودن الگو

برای ا تصاف الگوی اسلامی پیشرفت به ایرانی بودن دو وجه متصور است: ۱- ا تصاف این الگو به ایرانیت از این نظر است که فکر و ابتکار ایرانی آن را به دست آورده است.، ۲- به لحاظ اینکه توسعه اسلامی با شرایط و ویژگی های فرهنگی و اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ایران تطبیق داده شده است، ممکن است این الگو برای سایر کشورهای اسلامی مناسب نباشد. این دو وجه منافاتی با یکدیگر ندارند بلکه مکمل هم هستند (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۷). ایران به لحاظ منابع طبیعی و ژئوپلیتیکی، بخش بسیار مهمی از دنیاست. در نظریه پردازی و اجرای هر برنامه توسعه و پیشرفتی باید به این مسائل جغرافیایی، بین المللی و فرهنگی توجه کرد تا در اجرای آن الگو با شکست مواجه نشویم (عشایری و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۵).

الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

موضوع پیشرفت کشور از اهدافی است که همه دولت ها به دنبال دستیابی و تحقق آن هستند، بنابراین، رسیدن به این پیشرفت و رشد در زمینه های مختلف اقتصادی، اجتماعی، علمی و سیاسی نیازمند برنامه ریزی بلندمدت است که لازمه آن داشتن الگوی مناسب است (کشتکار و رحمدل، ۱۳۹۶: ۱۴۱). تجربه نشان داده است که برای پیشرفت و رشد کشور در ابعاد مختلف، تقلید از الگوهای غربی و غیربومی، جوابگوی نیازهای جامعه ایران نیست. متفاوت بودن شرایط زمانی و مکانی هر کشور و همین طور مبتنی بودن بر مبانی فلسفی و معرفتی متفاوت، لازم است که الگویی متناسب با جامعه با در نظر گرفتن شرایط اجتماعی،

فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی ایران طراحی شود (اسمعیلی گیوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۲). از مسائل کلان و بسیار اساسی انقلاب اسلامی ایران که بارها توسط مقام معظم رهبری (مدظله العالی) مطرح شده، تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است. این مسئله نیازمند مطالعاتی همه جانبه، ژرف و دقیق خواهد بود (شاکرین، ۱۳۹۵: ۲۷۰). در سال ۱۳۸۵ رهبر معظم انقلاب نیز طراحی و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را به عنوان یک ضرورت برای کشور مطرح کردند. ناکارآمدی الگوهای توسعه غربی و نیاز کشور به الگوی پیشرفت بومی و وجود ظرفیتهای بالایی که در کشور برای رشد، توسعه و پیشرفت وجود دارد، از دلایل طرح این موضوع از سوی ایشان بوده است. (نظری و عیوضی، ۱۳۹۶: ۱۸). الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت عبارت است از "نسخه‌ای راهبردی که مولفه‌های جهان بینی حاکم بر تمدن اسلامی ایرانی را ارائه می‌دهد. به عبارت دیگر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مدلی از خرد و اندیشه‌های ایرانی می‌باشد که برای رسیدن به آرمان اسلامی" (سنچولی، ۱۳۹۲: ۸۱). در نظریه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در تاسیس مفهوم الگوی بومی پیشرفت، سازگاری اسلام با پیشرفت و معرفی اسلام به عنوان مبنای پیشرفت و تفاوت مفهوم پیشرفت با توسعه است. در این دیدگاه بروز شکاف طبقاتی، تحمیل حاکمیت، انحطاط اخلاقی، دوری از معنویت، نبود امنیت اخلاقی و اجتماعی، نظامهای اجتماعی ناموفق، نبود عدالت اجتماعی، آزادی بیان واقعی و مردم سالاری واقعی از پیامدهای الگوی غربی توسعه هستند (عبدالملکی، ۱۳۹۱: ۲۲). با طرح مبحث الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از سوی مقام معظم رهبری، مراکز مختلفی همچون مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، سازمان مدیریت و برنامه ریزی و شورای راهبردی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به امر تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مشغول هستند (مختاریان پور، ۱۳۹۵: ۱۱).

اهمیت و جایگاه فرهنگ در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

فرهنگ، مجموعه‌ای هماهنگ از دانش‌ها، باورها، ارزش‌ها و هنجارهای انسانی است که به صورت نمادهای گوناگون در عرصه‌های سخت افزاری اجتماع انسان و امور مربوط به تمدن ظهور می‌یابد و به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود. اگر این مجموعه، برگرفته از روش عقلی و متون دینی و اسلامی باشد، فرهنگ اصیل و معتبر نامیده می‌شود و در غیر این صورت، ضد فرهنگ و غیراصیل و نامعتبر شناخته می‌شود (رحمانی تیرکلایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۲). وقتی فرهنگ را مجموعه باورها، احساسات، عواطف و سنت‌های حاکم بر جامعه بدانیم، به طور طبیعی هر کشوری از جمله ایران در همه اجزای فرهنگی خود متفاوت از سایر جامعه‌هاست. تفاوت در فرهنگ‌ها، تفاوت در آرمان‌ها و مطلوب‌ها و رفتارها را شکل می‌دهد و انتظارات از

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

الگوی توسعه را متاثر می‌کند. از سوی دیگر طراحی الگوی توسعه ممکن نیست بدون توجه به ویژگی‌های فرهنگی جامعه باشد، چرا که در این صورت ضریب اطمینان تحقق اهداف آن به نحو چشم‌گیری کاهش خواهد یافت (سلیمی فر، ۱۳۸۹: ۵۶). از این رو فرهنگ باید در صدر اولویت‌های تدوین و طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت قرار گیرد زیرا:

توسعه مجرای واقعی تحقق آرمان‌ها، امیال و خواسته‌های جوامع بشری است.

توسعه مطلوب در گرو رشد همزمانی در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است.

سیر تکاملی رشد جوامع نسبت به شرایط و امکانات کشورها متفاوت است.

هر کشوری گونه‌های رشد خود را بر اساس ارزش‌های شناخته شده‌اش سازماندهی می‌کند و توسعه را بر آن اساس سامان می‌دهد.

ارزش‌ها مجموعه باورهایی است که افراد به وسیله میراث ملی، آموزش و پرورش انتقالی، کسب تجارب دیگران، رهیافت‌های خود و تجاربی که از رهگذر آموزش و عمل بدان می‌رسند، خود به آن‌ها غنا می‌بخشند و از دیگران متمایز می‌سازند (مظاهری و کافی، ۱۳۹۴: ۱۳۸).

علت العلل فقدان الگو یا نقشه عملیاتی برای پیشرفت و توسعه به سبک و سیاق اسلامی-ایرانی به رغم برخورداری از جامعه اسلامی ایران از فرهنگ والای مبتنی بر متون اولیه اسلامی (اعم از آیات و روایت‌ها و سیره امامان معصوم؛ و بعضاً سابقه کهن تمدنی)، این است که فرهنگ آرمانی آنان به فرهنگ واقعی که در صحنه واقعی اجتماع ظهور و بروز داشته باشد تبدیل نشده است. نخبگان فکری و اجرایی مؤثر کشور همچنان در محیط خصوصی و عمومی و با فرهنگی زندگی می‌کنند که ضرورتاً ارتباطی با فرهنگ آرمانی موردنظر اسلام ندارد. از این رو تکیه و برجسته‌سازی داشته‌های فرهنگ آرمانی در منابع اصلی اسلامی و ایرانی به عنوان محرک اصلی توسعه و البته قابل مقایسه با برخی داشته‌ها و دلالت‌های فرهنگی کشورهای که الگوی توسعه را به صورت درون‌زاد و خودجوش طراحی و اجرا کرده‌اند همواره می‌تواند به عنوان نقطه‌امیدی روشن و کورسویی ترسیم شود تا با احیای فرهنگ آرمانی اسلامی خود و رجعت به آن، در نیل به زندگی مطلوب و شایسته در چارچوب طراحی الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت و تعالی امیدوار بود (رحیمی و حسینی، ۱۳۹۹: ۸۴-۸۵).

الزامات الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

الگوی پیشرفت منتج از نظریه توسعه است که آن نیز به نوبه خود برگرفته از دیدگاه اسلام در مورد مسائل اصلی جهان است. همچنین الگوی پیشرفت به منظور قابلیت اجرا پیدا کردن، به شکل برنامه های توسعه اقتصادی در ظرف مکانی ایران است. این امور موجب می شود که الگوی پیشرفت اسلامی با الزامات و ضرورت هایی مواجه باشد. در این قسمت به برخی از این ضرورت ها اشاره می شود:

الزامات اجتماعی: تقویت مناسبات اجتماعی، روابط خانوادگی و نهادهای اجتماعی ایرانی اسلامی.

الزامات سیاسی: ارتباط ارگانیک الگوی پیشرفت اقتصادی با نظام سیاسی، مشارکت مردم در فعالیت ها، جایگاه و سطح مشارکت مردم در فعالیت های سیاسی.

الزامات نهادی: طراحی نهادهای تسهیل کننده فعالیت های اقتصادی مانند نهاد دولت، بازار و قانون.

الزامات اقتصادی: طراحی نظام انگیزشی فعالیت های اقتصادی از طریق تسهیل فعالیت ها و تشویق کار آفرینی.

الزامات علمی: طراحی نظام خلق و انتشار دانش، نوآوری و به کارگیری آن در عرصه فعالیت های اقتصادی.

الزامات اسناد فرادست: الگوی مورد بحث باید هم راستا با اسناد فرادست کشور مانند قانون اساسی و غیره باشد.

الزامات فرهنگی: تعیین و ارتقا جایگاه باورها، آداب و سنن اسلامی - ایرانی و غیره (قربی، ۱۳۹۲: ۱۴۴۵).

توسعه:

توسعه به فرآیند بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی جامعه اطلاق می شود که هدف آن ارتقاء سطح رفاه، کیفیت زندگی، عدالت اجتماعی و بهره وری منابع است. در تعریف کلی، توسعه شامل افزایش درآمد، بهبود آموزش، سلامت، زیرساخت ها و امکانات رفاهی است که به ارتقاء سطح زندگی افراد کمک می کند. این مفهوم در طول زمان، از تمرکز صرف بر رشد اقتصادی به سمت توسعه ای جامع و چندبعدی تغییر یافته است که ابعاد مختلف زندگی انسان را در بر می گیرد.

توسعه پایدار:

توسعه پایدار، مفهومی است که بر حفظ و بهره‌برداری مسئولانه از منابع طبیعی و انسانی تأکید دارد تا نیازهای کنونی برآورده شود بدون اینکه فرصت‌های نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهای خود کاهش یابد. این مفهوم در سال ۱۹۸۷، در گزارش برنارد، به عنوان «توسعه‌ای که نیازهای حال را برآورده می‌کند، بدون اینکه توانایی نسل‌های آینده در برآوردن نیازهای خود را محدود سازد»، معرفی شد. توسعه پایدار، سه بعد اصلی دارد:

اقتصادی: ایجاد فرصت‌های اقتصادی و اشتغال‌زایی، بدون ایجاد نابرابری‌های اقتصادی زیاد.

اجتماعی: ارتقاء عدالت اجتماعی، کاهش فقر و نابرابری‌ها، و ترویج مشارکت فعال جامعه.

زیست‌محیطی: حفاظت از منابع طبیعی، تنوع زیستی و جلوگیری از تخریب محیط زیست.

توسعه پایدار شامل دو مفهوم اصلی است: (کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه ۱۹۸۷)

مفهوم "نیازها"، به ویژه، نیازهای اساسی که اکثر مردم در برآورد آن دچار چالش هستند یا خواهند بود و لذا در توجه به آنها باید اولیت قایل شد.

انواع محدودیت‌هایی که توسط فناوری و سازمان‌های اجتماعی بر توانایی محیط زندگی در برآوردن نیازهای حال و آینده وجود دارد.

اهداف توسعه پایدار، به چالش‌های جهانی از جمله فقر، نابرابری، تغییرات آب و هوایی، تخریب محیط زیست، صلح و عدالت می‌پردازد. در حالیکه مفهوم مدرن توسعه پایدار بیشتر برگرفته از گزارش برونتلند ۱۹۸۷ است، اما در ایده‌های قبلی در مورد مدیریت جنگل پایدار و نگرانی‌های زیست محیطی قرن بیستم نیز ریشه دارد. با گسترش مفهوم توسعه پایدار، تمرکز خود را بیشتر به سمت توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و حفاظت از محیط زیست برای نسل‌های آینده تغییر داده است.

اهداف توسعه پایدار

اهداف توسعه پایدار، مجموعه‌ای از اهداف جهانی است که سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۵ میلادی تصویب کرد تا راهنمایی برای رسیدن به آینده‌ای بهتر و پایدار ارائه دهد. این اهداف، با عنوان «اهداف توسعه پایدار (Sustainable Development Goals - SDGs)»، بر ارتقاء کیفیت زندگی انسان‌ها، حفاظت از محیط زیست و ایجاد عدالت اجتماعی تمرکز دارند.

در ادامه، اهداف اصلی توسعه پایدار آورده شده است:

- ✓ پایان دادن به فقر در همه اشکال آن
- ✓ صحت و آموزش کیفیت بالا
- ✓ برابری جنسیتی
- ✓ آب آشامیدنی سالم و بهداشت بهتر
- ✓ انرژی پاک و قابل اعتماد
- ✓ کار مناسب و رشد اقتصادی
- ✓ صنایع، نوآوری‌ها و زیرساخت‌ها
- ✓ کاهش نابرابری‌ها
- ✓ شهرهای پایدار و زیرساخت‌های مقاوم
- ✓ کاهش نابرابری‌ها
- ✓ شهرهای پایدار و مسکن مناسب
- ✓ مصرف و تولید مسئولانه
- ✓ مبارزه با تغییرات اقلیمی
- ✓ حفاظت از اقیانوس‌ها و منابع آب
- ✓ حفاظت از جنگل‌ها و تنوع زیستی
- ✓ صلح، عدالت و نهادهای قوی
- ✓ شراکت‌های جهانی برای اهداف

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

این اهداف، در کنار هم، چارچوبی جامع و چندبعدی برای توسعه جهانی هستند که باید در سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ها و اقدامات عملی در سطح ملی و بین‌المللی مدنظر قرار گیرند. هدف اصلی آن‌ها، ایجاد جهانی عادلانه، سالم و پایدار برای همه انسان‌ها و نسل‌های آینده است.

در اجلاس توسعه پایدار سازمان ملل موسوم به ریو ۲۰ سال ۲۰۱۲ برای ایجاد چارچوبی جدید بر توسعه جهانی بعد از سال ۲۰۱۵ تأکید شد و سند این اجلاس با عنوان "آینده‌ای که خواهیم داشت" اهدافی برای ۱۵ سال آینده کشورها جهان در جهت تأمین توسعه پایدار تدوین نمود. در جدول زیر این اهداف که به‌طور کلی در برگیرنده سه بعد کلی اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی می‌شوند. به همراه ابعاد آن ترسیم شده است:

اهداف توسعه پایدار

ردیف	اهداف توسعه پایدار	هدف	ابعاد
۱	پایان دادن به فقر در همه اشکال آن	انسان و عدالت	اجتماعی
۲	پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار	انسان و عدالت	اجتماعی
۳	تأمین زندگی‌های سالم و ترویج و ارتقای رفاه برای همه در همه سنین	انسان و عدالت	اجتماعی
۴	تأمین آموزش کیفی فراگیر و عادلانه و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه	انسان و عدالت	اجتماعی
۵	تأمین برابری جنسیتی و توانمند کردن همه زنان و دختران	انسان و عدالت	اجتماعی
۶	تأمین مدیریت پایدار و قابلیت دسترسی به آب و بهداشت برای همه	آب	محیط زیستی
۷	تأمین دسترسی به انرژی پایدار، مطمئن، قابل تهیه و پیشرفته و مدرن برای همه	انرژی	محیط زیستی
۸	ترویج رشد اقتصادی مستمر، فراگیر و پایدار؛ و اشتغال کامل و مولد و کار شایسته برای همه	اقتصاد	اقتصادی
۹	ایجاد زیرساخت‌های مقاوم، ترویج صنعت پایدار و فراگیر پرورش نوآوری	زیرساختی و اقتصادی	اقتصادی
۱۰	کاهش نابرابری درون و ما بین کشورها	عدالت	اجتماعی
۱۱	ساخت شهرها و سکونتگاه‌های انسانی فراگیر، ایمن، تاب آور و پایدار	شهرها و انسان‌ها	اجتماعی

اقتصادی	اقتصادی	تامین الگوهای پایدار تولید و مصرف	۱۲
محیط زیستی	محیط زیستی	انجام اقدامات عاجل برای روبرویی با تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن	۱۳
محیط زیستی	محیط زیستی	حفاظت و بهره‌برداری پایدار از اقیانوسها، دریاها، و منابع دریایی برای توسعه پایدار	۱۴
محیط زیستی	محیط زیستی	حفاظت، ترمیم، و ترویج بهره‌برداری پایدار از زیست‌بوم‌های خشکی، مدیریت پایدار جنگل، مبارزه با بیابانزایی و متوقف ساختن تخریب سرزمین و احیاء آنها و معکوس کردن کاهش تنوع زیستی	۱۵
سیاسی	عدالت	ارتقاء جوامعی فراگیر و و صلح طلب برای توسعه پایدار و فراهم نمودن دسترسی به عدالت برای همه و ایجاد نهادهای فراگیر، پاستگو، و موثر در همه سطوح	۱۶
اجتماعی	مشارکت جهانی	تقویت روشهای اجرا و احیاء و تقویت مشارکت جهانی برای توسعه پایدار	۱۷

منبع: داریاح و همکاران، ۲۰۱۹

چارچوب مفهومی توسعه پایدار

چارچوب مفهومی توسعه پایدار، مجموعه‌ای از اصول، مفاهیم و روابط است که راهنمایی می‌کند چگونه می‌توان توسعه‌ای متعادل، مسئولانه و بلندمدت را در سطح جهانی، ملی و محلی تحقق بخشید. این چارچوب بر سه بعد اصلی توسعه پایدار تأکید دارد: اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، و تلاش می‌کند این ابعاد را در تعادل و هم‌سویی نگه دارد.

ابعاد سه‌گانه توسعه پایدار

- ✓ بعد اقتصادی: تأکید بر رشد اقتصادی پایدار، ایجاد فرصت‌های شغلی، کاهش فقر و نابرابری‌های اقتصادی.
- ✓ بعد اجتماعی: ارتقاء عدالت اجتماعی، حقوق بشر، مشارکت فعال جامعه، آموزش و سلامت همگانی.
- ✓ بعد زیست‌محیطی: حفاظت از منابع طبیعی، تنوع زیستی، کاهش آلودگی و تغییرات اقلیمی، استفاده مسئولانه از منابع.

هم‌سویی و توازن میان ابعاد

توسعه پایدار باید در هر سه بعد به صورت هم‌زمان و هماهنگ صورت گیرد، به گونه‌ای که هیچ بعدی فدای دیگری نشود. عدم تعادل میان این ابعاد می‌تواند منجر به ناپایداری و مشکلات بلندمدت شود.

مفهوم نیازهای حال و آینده

توسعه باید نیازهای کنونی را برآورده کند بدون اینکه توانایی نسل‌های آینده در برآوردن نیازهای خود کاهش یابد. این اصل، بر مسئولیت‌پذیری و مدیریت منابع تأکید دارد.

مشارکت و همکاری جهانی

توسعه پایدار نیازمند همکاری و شراکت‌های بین‌المللی، دولت‌ها، بخش خصوصی، نهادهای غیردولتی و جامعه مدنی است. هر کشور باید سیاست‌ها و برنامه‌های خود را در راستای اهداف جهانی تنظیم کند.

مدیریت منابع و کاهش اثرات منفی

بهره‌برداری مسئولانه و هوشمندانه از منابع طبیعی و کاهش اثرات منفی فعالیت‌های انسانی بر محیط زیست. توسعه فناوری‌های سبز و نوآورانه برای کاهش آلودگی و حفظ منابع.

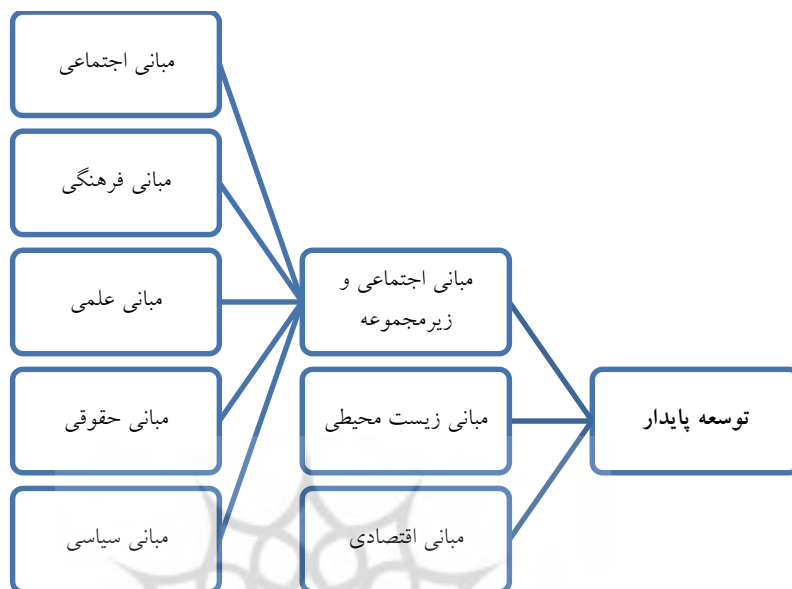
پایداری بلندمدت

تمرکز بر سیاست‌ها و برنامه‌هایی که اثرات آن‌ها در بلندمدت مثبت و پایدار باشد، نه فقط در کوتاه‌مدت.

نقش چارچوب مفهومی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی:

این چارچوب، به عنوان راهنمایی عملی و نظری، در طراحی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای نقش دارد. با بهره‌گیری از این اصول، تصمیم‌گیرندگان می‌توانند سیاست‌هایی متعادل، مسئولانه و مبتنی بر اصول پایداری تدوین کنند که منجر به بهبود کیفیت زندگی، حفظ محیط زیست و عدالت اجتماعی شود. در مجموع، چارچوب مفهومی توسعه پایدار، یک نگاه جامع و چندبعدی است که بر توازن و هم‌سویی ابعاد مختلف توسعه تأکید دارد و هدف آن، ایجاد آینده‌ای بهتر و پایدار برای نسل‌های کنونی و آینده است.

چارچوب مفهومی توسعه پایدار

مفهوم الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و چارچوب توسعه پایدار

مفهوم الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی در چارچوب توسعه پایدار، به تبیین و تعریف یک رویکرد بومی و مبتنی بر ارزش‌های دینی و فرهنگی ایران می‌پردازد که هدف آن تحقق توسعه‌ای متعادل، انسانی‌محور و پایدار است. این الگو، بر اساس اصول و مبانی اسلام و فرهنگ ایرانی شکل گرفته و سعی دارد تا همزمان ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه را در نظر بگیرد.

در این چارچوب، الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، بر چند اصل کلیدی تأکید دارد:

- ✓ توسعه‌ای مبتنی بر ارزش‌های دینی و اخلاقی: ترویج عدالت، اخلاق، مسئولیت‌پذیری و همبستگی اجتماعی بر پایه مبانی اسلامی.
- ✓ حفظ هویت فرهنگی و دینی: تقویت هویت ملی و دینی در فرآیند توسعه، به منظور جلوگیری از تضعیف ارزش‌های فرهنگی و دینی در مسیر توسعه.
- ✓ پایداری به عدالت اجتماعی: کاهش نابرابری‌ها و فراهم کردن فرصت‌های برابر برای تمامی اقشار جامعه.

- ✓ توسعه پایدار و مسئولانه: بهره‌برداری مسئولانه از منابع طبیعی و حفاظت از محیط زیست، در راستای نیازهای حال و آینده.
- ✓ نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی و معنوی: ترویج ارزش‌های اخلاقی و معنوی در سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ها و رفتارهای فردی و جمعی.

در نتیجه، این الگو، تلاش می‌کند تا توسعه‌ای متعادل و هماهنگ میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در چارچوب ارزش‌های اسلامی و ایرانی ایجاد کند، به گونه‌ای که هم نیازهای کنونی جامعه برآورده شود و هم آینده‌ای پایدار و متعادل برای نسل‌های آینده تضمین گردد.

به طور کلی، الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی در چارچوب توسعه پایدار، رویکردی است بومی، ارزش‌مدار و مبتنی بر هویت فرهنگی و دینی، که هدف آن ایجاد جامعه‌ای عادلانه، اخلاق‌مدار و پایدار است.

الگو اسلامی ایرانی پیشرفت با مشارکت گسترده متفکران و صاحب‌نظران ایرانی و بر اساس جهان‌بینی و اصول اسلامی و ارزش‌های انقلاب اسلامی و با توجه به مقتضیات اجتماعی و اقلیمی و میراث فرهنگی ایران، بر طبق روش‌های علمی و با استفاده از دستاوردهای بشری و مطالعه آینده پژوهانه تحولات جهانی طراحی شده و شامل مبانی، آرمانها، رسالت، افق و تدابیر است. مبانی، اهم پیشفرض‌های اسلامی، فلسفی و علمی جهانشمول معطوف به پیشرفت را ارائه می‌دهد.

وجه اسلامیت الگو، به معنای تطابق و همسویی آن با اصول و مبانی دین اسلام است. در واقع، این وجه نشان می‌دهد که الگوی پیشرفت و توسعه بر پایه ارزش‌ها، آموزه‌ها و اصول اسلامی طراحی و تبیین شده است.

برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های وجه اسلامی بودن الگو عبارتند از: مطالعات فرهنگی

❖ تکیه بر ارزش‌های اخلاقی و انسانی اسلام:

الگو مبتنی بر مفاهیمی مانند عدالت، اخلاق، مسئولیت‌پذیری، صداقت، همبستگی و تعاون است که در قرآن و سنت پیامبر (ص) تأکید شده است.

❖ تأکید بر عدالت اجتماعی و اقتصادی:

اسلام بر برابری، تقسیم عادلانه ثروت، حمایت از فقرا و نیازمندان تأکید دارد، بنابراین، الگو باید بر مبنای عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه منابع باشد.

❖ حفظ کرامت و حقوق انسانی:

در اسلام، کرامت انسانی و احترام به انسان‌ها از اصول اساسی است، بنابراین، الگو باید حقوق فردی و جمعی را رعایت کند و به کرامت انسانی احترام بگذارد.

❖ توجه به ابعاد معنوی و روحانی توسعه:

توسعه در اسلام، تنها به جنبه‌های مادی محدود نمی‌شود، بلکه بر رشد معنوی، تقوا، ایمان و اخلاق نیز تأکید دارد.

❖ پایبندی به ارزش‌های خانواده و جامعه:

خانواده و جامعه در اسلام جایگاه ویژه‌ای دارند، و الگو باید بر تقویت نهاد خانواده، همبستگی اجتماعی و حفظ انسجام فرهنگی تأکید کند.

❖ حفظ محیط زیست و منابع طبیعی:

اسلام بر مسئولیت انسان در حفظ و نگهداری از منابع طبیعی و محیط زیست تأکید دارد، بنابراین، الگو باید توسعه‌ای مسئولانه و پایدار باشد.

❖ تأکید بر عدالت در توزیع فرصت‌ها و امکانات: *گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

برابری در فرصت‌ها و امکانات، یکی از اصول مهم اسلام است که باید در طراحی الگو رعایت شود.

الگوی اسلامی پیشرفت الگویی است بر اساس اصول معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی اسلامی و در چهارچوب حقوق و اخلاق اسلامی. این الگو ثابت و جهان‌شمول است و می‌توان آن را بر اوضاع زمانی و مکانی گوناگون منطبق کرد. وجه اسلامیت الگو، مشتمل است بر جهان‌بینی، اخلاق و حقوق اسلامی (میرمعزی، سایت مرکز الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی).

در مجموع، وجه اسلامیت الگو نشان می‌دهد که توسعه بر مبنای اصول و ارزش‌های دینی اسلام استوار است و هدف آن، نه فقط رشد اقتصادی و مادی، بلکه ارتقاء معنوی، اخلاقی و اجتماعی جامعه است. این وجه، تضمین می‌کند که فرآیند توسعه، همسو با هویت دینی و فرهنگی جامعه باشد و بتواند ارزش‌های اسلامی را در مسیر پیشرفت حفظ کند.

در زمینه «ایرانی بودن الگو»، چند نکته مهم وجود دارد:

❖ تأکید بر ارزش‌ها و باورهای فرهنگی و دینی ایرانی:

این الگوها باید بر اصول و ارزش‌های فرهنگی، دینی و تاریخی جامعه ایران استوار باشند، مانند ارزش‌های اخلاقی، عدالت، همبستگی، خانواده، و روحیه تعاون.

❖ توجه به ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی:

بهره‌گیری از میراث فرهنگی، تاریخ، هنر و سنت‌های بومی در طراحی سیاست‌ها و راهکارهای توسعه.

❖ پاسخگویی به نیازها و چالش‌های خاص جامعه ایرانی:

مانند مسائل اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی که مختص شرایط و ویژگی‌های جامعه ایران است.

❖ توسعه مبتنی بر هویت ملی و فرهنگی:

تقویت هویت ملی و حفظ ارزش‌های فرهنگی در فرآیند توسعه، تا همزمان با پیشرفت اقتصادی، هویت فرهنگی و معنویت جامعه حفظ شود.

❖ نقش نهادهای دینی و فرهنگی:

بهره‌گیری از نهادهای دینی، فرهنگی و اجتماعی در ترویج و نهادینه‌سازی این الگوها.

در نتیجه، «ایرانی بودن الگو» یعنی طراحی راهکارهایی که هم‌راستا با هویت، ارزش‌ها و نیازهای جامعه ایران باشد و بتواند توسعه‌ای متعادل، پایدار و منطبق بر هویت ملی و فرهنگی ارائه دهد. این رویکرد، سبب می‌شود که توسعه نه تنها بر اساس معیارهای جهانی بلکه بر پایه ویژگی‌های بومی و فرهنگی جامعه شکل گیرد و پذیرفته شود.

۱. به لحاظ اینکه فکر و ابتکار ایرانی این الگو را به دست آورده است. اسلام در اختیار ملت‌های دیگر هم بود، ولی این ملت ما بوده که توانسته است یا می‌تواند این الگو را تهیه و فراهم کند؛

۲. به لحاظ اینکه الگوی توسعه‌ی اسلامی با شرایط و ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ایران تطبیق داده شده است. به همین جهت ممکن است این الگو برای سایر کشورهای اسلامی مناسب نباشد (میرمعزی، ۱۳۹۳).

در نتیجه: الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی به مجموعه نظام‌مندی از مفاهیم، اصول موضوعه، قوانین و راهبردها گفته می‌شود که در ساختاری منطقی و بر اساس اصول معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی اسلام و در چهارچوب حقوق و اخلاق اسلامی به تحلیل وضعیت موجود ایران و تبیین وضعیت مطلوب آن و ارائه راهبردها برای تغییر وضعیت موجود اقدام می‌کند.

الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

موضوع پیشرفت کشور از اهدافی است که همه دولت‌ها به دنبال دستیابی و تحقق آن هستند، بنابراین، رسیدن به این پیشرفت و رشد در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، علمی و سیاسی نیازمند برنامه‌ریزی بلندمدت است که لازمه آن داشتن الگوی مناسب است (کشتکار و رحمدل، ۱۳۹۶: ۱۴۱). تجربه نشان داده است که برای پیشرفت و رشد کشور در ابعاد مختلف، تقلید از الگوهای غربی و غیربومی، جوابگوی نیازهای جامعه ایران نیست. متفاوت بودن شرایط زمانی و مکانی هر کشور و همین‌طور مبتنی بودن بر مبانی فلسفی و معرفتی متفاوت، لازم است که الگویی متناسب با جامعه با در نظر گرفتن شرایط اجتماعی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی ایران طراحی شود (اسمعیلی گوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۲). از مسائل کلان و بسیار اساسی انقلاب اسلامی ایران که بارها توسط مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مطرح شده، تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است. این مسئله نیازمند مطالعاتی همه‌جانبه، ژرف و دقیق خواهد بود (شاکرین، ۱۳۹۵: ۲۷۰). در سال ۱۳۸۵ رهبر معظم انقلاب نیز طراحی و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را به عنوان یک ضرورت برای کشور مطرح کردند. ناکارآمدی الگوهای توسعه غربی و نیاز کشور به الگوی پیشرفت بومی و وجود ظرفیتهای بالایی که در کشور برای رشد، توسعه و پیشرفت وجود دارد، از دلایل طرح این موضوع از سوی ایشان بوده است. (نظری و عیوضی، ۱۳۹۶: ۱۸). الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت عبارت است از "نسخه‌ای راهبردی که مولفه‌های جهان‌بینی حاکم بر تمدن اسلامی ایرانی را ارائه می‌دهد. به عبارت دیگر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مدلی از خرد و اندیشه‌های ایرانی می‌باشد که برای رسیدن به آرمان اسلامی" (سنچولی، ۱۳۹۲: ۸۱). در نظریه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در

تاسیس مفهوم الگوی بومی پیشرفت، سازگاری اسلام با پیشرفت و معرفی اسلام به عنوان مبنای پیشرفت و تفاوت مفهوم پیشرفت با توسعه است. در این دیدگاه بروز شکاف طبقاتی، تحمیل حاکمیت، انحطاط اخلاقی، دوری از معنویت، نبود امنیت اخلاقی و اجتماعی، نظامهای اجتماعی ناموفق، نبود عدالت اجتماعی، آزادی بیان واقعی و مردم سالاری واقعی از پیامدهای الگوی غربی توسعه هستند (عبدالملکی، ۱۳۹۱: ۲۲). با طرح مبحث الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از سوی مقام معظم رهبری، مراکز مختلفی همچون مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، سازمان مدیریت و برنامه ریزی و شورای راهبردی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به امر تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مشغول هستند (مختاریان پور، ۱۳۹۵: ۱۱).

اهمیت و جایگاه فرهنگ در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

فرهنگ، مجموعه ای هماهنگ از دانش ها، باورها، ارزش ها و هنجارهای انسانی است که به صورت نمادهای گوناگون در عرصه های سخت افزاری اجتماع انسان و امور مربوط به تمدن ظهور می یابد و به نسل های بعدی منتقل می شود. اگر این مجموعه، برگرفته از روش عقلی و متون دینی و اسلامی باشد، فرهنگ اصیل و معتبر نامیده می شود و در غیر این صورت، ضد فرهنگ و غیراصیل و نامعتبر شناخته می شود (رحمانی تیرکلایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۲). وقتی فرهنگ را مجموعه باورها، احساسات، عواطف و سنت های حاکم بر جامعه بدانیم، به طور طبیعی هر کشوری از جمله ایران در همه اجزای فرهنگی خود متفاوت از سایر جامعه هاست. تفاوت در فرهنگ ها، تفاوت در آرمان ها و مطلوب ها و رفتارها را شکل می دهد و انتظارات از الگوی توسعه را متاثر می کند. از سوی دیگر طراحی الگوی توسعه ممکن نیست بدون توجه به ویژگی های فرهنگی جامعه باشد، چرا که در این صورت ضریب اطمینان تحقق اهداف آن به نحو چشم گیری کاهش خواهد یافت (سلیمی فر، ۱۳۸۹: ۵۶). از این رو فرهنگ باید در صدر اولویت های تدوین و طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت قرار گیرد زیرا:

- ❖ توسعه مجرای واقعی تحقق آرمان ها، امیال و خواسته های جوامع بشری است.
- ❖ توسعه مطلوب در گرو رشد همزمانی در زمینه های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است.
- ❖ سیر تکاملی رشد جوامع نسبت به شرایط و امکانات کشورها متفاوت است.
- ❖ هر کشوری گونه های رشد خود را بر اساس ارزش های شناخته شده اش سازماندهی می کند و توسعه را بر آن اساس سامان می دهد.

ارزش ها مجموعه باورهایی است که افراد به وسیله میراث ملی، آموزش و پرورش انتقالي، کسب تجارب ديگران، رهيافت های خود و تجاربي که از رهگذر آموزش و عمل بدان می رسند، خود به آن ها غنا می بخشند و از ديگران متمایز می سازند(مظاهري و کافي، ۱۳۹۴: ۱۳۸).

علت العلل فقدان الگو یا نقشه عملیاتی برای پیشرفت و توسعه به سبک و سیاق اسلامی- ایرانی به رغم برخورداري از جامعه اسلامی ایران از فرهنگ والای مبتنی بر متون اولیه اسلامی (اعم از آیات و روایت ها و سیره امامان معصوم؛ و بعضاً سابقه کهن تمدنی)، این است که فرهنگ آرمانی آنان به فرهنگ واقعی که در صحنه واقعی اجتماع ظهور و بروز داشته باشد تبدیل نشده است. نخبگان فکری و اجرایی مؤثر کشور همچنان در محیط خصوصی و عمومی و با فرهنگی زندگی می کنند که ضرورتاً ارتباطی با فرهنگ آرمانی موردنظر اسلام ندارد. از این رو تکیه و برجسته سازی داشته های فرهنگ آرمانی در منابع اصلی اسلامی و ایرانی به عنوان محرک اصلی توسعه و البته قابل مقایسه با برخی داشته ها و دلالت های فرهنگی کشورهای که الگوی توسعه را به صورت درون زاد و خودجوش طراحی و اجرا کرده اند همواره می تواند به عنوان نقطه امیدی روشن و کورسویی ترسیم شود تا با احیای فرهنگ آرمانی اسلامی خود و رجعت به آن، در نیل به زندگی مطلوب و شایسته در چارچوب طراحی الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت و تعالی امیدوار بود (رحیمی و حسینی، ۱۳۹۹: ۸۴-۸۵).

نتایج و یافته های پژوهش

نتایج و یافته های پژوهش در موضوع تبیین جامعه شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار می تواند شامل موارد زیر باشد:

❖ نقش ارزش های دینی و فرهنگی:

یافته ها نشان می دهد که باورها و ارزش های دینی و فرهنگی در جامعه ایرانی، نقش مهمی در شکل گیری و پذیرش الگوی پیشرفت اسلامی دارند. این ارزش ها، موجب تقویت هویت جمعی، همبستگی اجتماعی و پذیرش سیاست های توسعه ای مبتنی بر مبانی دینی می شوند.

❖ همسویی ارزش‌ها با اهداف توسعه پایدار:

نتایج نشان می‌دهد که در جامعه ایرانی، ارزش‌های دینی و فرهنگی با مفاهیم توسعه پایدار، به ویژه عدالت، مسئولیت‌پذیری و حفظ محیط زیست، هم‌راستا هستند و این هم‌راستایی، می‌تواند در فرآیند نهاده‌سازی و اجرای سیاست‌های توسعه نقش مؤثری ایفا کند.

❖ نقش نهادهای دینی و فرهنگی:

یافته‌ها حاکی از آن است که نهادهای مذهبی و فرهنگی، نقش واسطه‌گر و تسهیل‌کننده در ترویج و نهاده‌سازی ارزش‌های توسعه پایدار دارند. این نهادها، با ترویج مفاهیم اخلاقی و دینی، موجب افزایش پذیرش و مشارکت عمومی در فرآیند توسعه می‌شوند.

❖ موانع فرهنگی و اجتماعی:

نتایج نشان می‌دهد که موانع فرهنگی، مانند تغییرات سریع فناوری، نابرابری‌های اجتماعی و فرهنگی، و کم‌توجهی به ارزش‌های دینی در سیاست‌گذاری‌ها، می‌تواند در مسیر تحقق الگوی پیشرفت اسلامی و توسعه پایدار مانع ایجاد کند.

❖ پیشنهادات عملی و سیاستی:

یافته‌ها بر اهمیت تقویت نهادهای دینی و فرهنگی، آموزش‌های هم‌سو با ارزش‌های دینی، و اصلاح سیاست‌های توسعه‌ای بر اساس مبانی فرهنگی و دینی تأکید دارند تا بتوان فرآیند توسعه‌ای پایدار و متعادل را در جامعه ایرانی نهاده کرد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که در فرآیند تبیین و اجرای الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، توجه به عوامل فرهنگی، اجتماعی و دینی، نقش کلیدی در تحقق توسعه پایدار ایفا می‌کند و بهره‌گیری صحیح از این عوامل می‌تواند مسیر توسعه‌ای متعادل و پایدار را هموار سازد.

اهداف توسعه پایدار، مجموعه‌ای از ۱۷ هدف جهانی است که سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۵ میلادی در قالب برنامه «اهداف توسعه پایدار (Sustainable Development Goals - SDGs)» تصویب کرد. این اهداف، با هدف ایجاد تعادل و هم‌سویی

میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه، راهنمایی برای سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات عملی در سطح جهانی، ملی و محلی هستند.

در ادامه، هر یک از این اهداف به تفصیل توضیح داده شده است:

۱. پایان دادن به فقر در همه اشکال آن

کاهش فقر مطلق و نسبی در سراسر جهان، به طوری که هیچ فردی در فقر شدید زندگی نکند و فرصت‌های برابر برای دسترسی به منابع و امکانات فراهم شود.

۲. آموزش باکیفیت و فراگیر

ارتقاء دسترسی به آموزش ابتدایی، متوسطه و عالی، و تضمین کیفیت آموزش برای همه، به ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر، و کاهش نرخ ترک تحصیل.

۳. سلامت و رفاه

بهبود سلامت عمومی، کاهش مرگ‌ومیرهای مرتبط با بیماری‌ها، ترویج سلامت روان و افزایش دسترسی به خدمات بهداشتی با کیفیت.

۴. برابری جنسیتی

ترویج حقوق برابر زنان و مردان، حذف تبعیض‌های جنسیتی، و افزایش مشارکت زنان در تمامی سطوح تصمیم‌گیری.

۵. آب سالم و بهداشت

تأمین آب آشامیدنی سالم، بهبود خدمات بهداشتی و کاهش بیماری‌های مرتبط با آب و محیط زیست.

۶. انرژی پاک و قابل اعتماد

توسعه و ترویج استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر و کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی، برای تامین انرژی پایدار و کم‌کربن.

۷. کار مناسب و رشد اقتصادی

تسهیل اشتغال‌زایی، ترویج کارآفرینی، و ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب و پایدار برای همه.

۸. صنعت، نوآوری و زیرساخت‌ها
توسعه زیرساخت‌های مقاوم، ترویج نوآوری و فناوری‌های سبز، و ارتقاء بهره‌وری صنعتی.
۹. کاهش نابرابری‌ها
کاهش فاصله‌های اقتصادی و اجتماعی، و تضمین فرصت‌های برابر برای همه، بدون توجه به نژاد، جنس، یا محل زندگی.
۱۰. شهرهای پایدار و مسکن مناسب
توسعه شهرهای مقاوم، سالم و قابل سکونت، و تأمین مسکن مناسب و کم‌هزینه برای همه.
۱۱. مصرف و تولید مسئولانه
ترویج الگوهای مصرف و تولید پایدار، کاهش هدررفت منابع، و مدیریت مسئولانه پسماندها.
۱۲. اقدام در برابر تغییرات اقلیمی
کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، سازگاری با تغییرات اقلیمی، و حفاظت از اکوسیستم‌ها.
۱۳. حفاظت از اقیانوس‌ها و منابع آب
حفاظت و بهره‌برداری پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها و منابع آب، و کاهش آلودگی‌های دریایی.
۱۴. حفاظت از جنگل‌ها و تنوع زیستی
حفاظت، احیا و بهره‌برداری پایدار از جنگل‌ها، تنوع زیستی و اکوسیستم‌های طبیعی.
۱۵. صلح، عدالت و نهادهای قوی
ترویج صلح و امنیت، تقویت نهادهای قضایی و حقوقی، و مبارزه با فساد و خشونت.
۱۶. شراکت‌های جهانی برای اهداف
ایجاد همکاری‌های بین‌المللی، تقویت مشارکت‌های چندجانبه، و افزایش منابع مالی و فنی برای تحقق اهداف توسعه پایدار.

جمع‌بندی و ارائه راهکار عملیاتی:

این ۱۷ هدف، به عنوان یک چارچوب جامع و چندبعدی، تلاش می‌کند تا جهانی عادلانه، سالم، و پایدار برای همه انسان‌ها و نسل‌های آینده ایجاد کند. اجرای این اهداف نیازمند همکاری و مشارکت فعال دولت‌ها، بخش خصوصی، نهادهای غیردولتی و جامعه مدنی است و باید در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های ملی و بین‌المللی به صورت هم‌راستا و هماهنگ مورد توجه قرار گیرد. در این پژوهش به بررسی ابعاد مختلف الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و مقایسه آن با الگوی توسعه پایدار و مقایسه تطبیقی بین توزیع شاخص‌ها در هر کدام از این ابعاد، پرداخته شده است. برای این منظور تدابیر الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و اهداف توسعه پایدار در قالب هشت بُعد (دسته) کلی تقسیم‌بندی شدند که این ابعاد عبارت بودند از: مبانی اجتماعی، مبانی فرهنگی، مبانی علمی، مبانی حقوقی، مبانی سیاسی، مبانی اقتصادی و مبانی زیست محیطی. انتخاب این هشت بُعد بر مبنای دسته‌بندی بکار رفته در مطالعات علی‌پور و پوررشید (۱۳۹۹) و پالوسکی (۲۰۰۸) صورت پذیرفته است.

در یک نگاه کلی و اولیه بین شاخص‌های مختلف الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار، وجه تمایز اساسی این دو الگو، وجهه اسلامیت و ایرانیت الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و در واقع توجه نظام ارزشی حاکم بر جامعه ایرانی بود. اما سوال دقیق‌تر توضیح‌دهندگی هر از یک از این دو الگو از منظر ابعاد هشتگانه و همچنین وزن هر کدام از این ابعاد نسبت به دیگری در هر کدام از الگوی توسعه پایدار و الگوی پیشرفت می‌باشد.

اینکه یک الگوی توسعه در مقابل یک الگوی توسعه دیگر در برخی ابعاد قویتر (پررنگتر) و در برخی دیگر ضعیفتر (کم توجه تر) در طراحی شاخص‌های اندازه‌گیری عمل نماید، مطلب غریبی نیست. متنها زمانی که از یک الگوی جامع و پایدار سخن به میان می‌آید، انتظار میرود تمام جنبه‌های ارزشی و بایدهای هنجاری که یک جامعه برای رسیدن و پیاده‌سازی چشم‌اندازهای خود تعبیه نموده است، در نظر گرفته شود. مفاهیم کیفی و بسیطی چون عدالت، آزادگی، رفاه و ... خود را ناچاراً در دل شاخص‌ها تعبیه کرده و نشان میدهند. لذا یک روش مقایسه الگوها (علاوه بر ۸ بعدی که در متن مقاله به آنها اشاره گشت که نه ایجابی هستند و نه سلبی) میتواند بررسی الگوهای مورد نظر از منظر تحقق و توجه به عدالت (یا رفاه یا آزادی یا ...) باشد که امری ایجابی می‌باشد (چون عدالت مفهومی مثبت و به ذاته مطلوب است).

در مجموع، نتایج نشان می‌دهد که با بهره‌گیری از ارزش‌های دینی و فرهنگی، و توجه به چالش‌ها و موانع، می‌توان الگویی مؤثر و بومی برای توسعه پایدار در جامعه ایرانی طراحی و اجرا کرد که هم‌راستا با هویت فرهنگی و دینی جامعه باشد.

پیشنادهای عملی برای پیاده‌سازی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار عبارتند از:

✓ توسعه سیاست‌های فرهنگی و آموزشی مبتنی بر ارزش‌های دینی و ملی:

آموزش و ترویج ارزش‌های اسلامی و ایرانی در مدارس، دانشگاه‌ها و رسانه‌ها جهت تقویت هویت فرهنگی و باورهای دینی در فرآیند توسعه.

✓ نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی و دینی در سیاست‌گذاری‌ها:

تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای که بر اصول عدالت، مسئولیت‌پذیری، همبستگی و اخلاق اسلامی استوار باشد.

✓ تقویت نهادهای دینی و فرهنگی در فرآیند توسعه:

بهره‌گیری از نهادهای مذهبی، فرهنگی و اجتماعی برای ترویج و نهادینه‌سازی الگوی پیشرفت اسلامی و ایجاد همسویی میان ارزش‌ها و سیاست‌های توسعه.

✓ ایجاد ساختارهای مشارکتی و مردمی:

تشویق مشارکت فعال جامعه، نخبگان و نهادهای مدنی در طراحی و اجرای برنامه‌های توسعه، بر اساس اصول اسلامی و فرهنگی.

✓ توسعه فناوری و زیرساخت‌های پایدار با رعایت ارزش‌های دینی:

بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در کنار حفظ محیط زیست و منابع طبیعی، با رعایت اصول اخلاقی و دینی.

✓ ترویج الگوهای رفتاری مسئولانه و اخلاق‌مدار:

آموزش و فرهنگ‌سازی در جهت مسئولیت‌پذیری فردی و جمعی بر اساس ارزش‌های اسلامی، در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی.

✓ ایجاد سیاست‌های اقتصادی مبتنی بر عدالت و توزیع عادلانه ثروت:

اصلاح نظام‌های اقتصادی و مالی در جهت کاهش نابرابری‌ها، با تأکید بر اصول اسلامی در توزیع منابع و فرصت‌ها.

✓ حمایت از تولید داخلی و اقتصاد مقاومتی:

ترویج تولید ملی، حمایت از کارآفرینی و صنایع بومی بر اساس ارزش‌های اسلامی و ملی، برای کاهش وابستگی و تقویت اقتصاد مقاوم.

✓ توسعه پایدار در حوزه محیط زیست و منابع طبیعی:

حفاظت از منابع طبیعی، تنوع زیستی و کاهش آلودگی‌ها، با رعایت اصول دینی و اخلاقی در استفاده از منابع.

✓ ایجاد نظام‌های نظارتی و ارزیابی مستمر:

طراحی شاخص‌ها و ابزارهای ارزیابی منظم برای سنجش پیشرفت در مسیر تحقق الگوی اسلامی ایرانی و توسعه پایدار، و اصلاح سیاست‌ها بر اساس نتایج.

تقویت نهادهای دینی، آموزش‌های همسو با ارزش‌های اسلامی، و اصلاح سیاست‌گذاری‌ها، می‌تواند نقش مهمی در تحقق توسعه پایدار بر اساس الگوی اسلامی ایرانی ایفا کند.

پیشنهاد‌های برای تحقیقات آینده:

پیشنهاد‌های برای تحقیقات آینده؛ در حوزه تبیین جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار عبارتند از:

- تحلیل تطبیقی الگوهای توسعه در کشورهای اسلامی: بررسی و مقایسه الگوهای توسعه مبتنی بر ارزش‌های دینی در کشورهای مختلف اسلامی و ارزیابی تأثیر آن‌ها بر تحقق توسعه پایدار.
- مطالعات میدانی و عملیاتی در سطح جامعه: بررسی نقش نهادهای فرهنگی، مذهبی و آموزشی در ترویج و نهادینه‌سازی الگوی پیشرفت اسلامی در جوامع محلی و روستاها.

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

- تحلیل تأثیر فناوری و رسانه‌های نوین: بررسی نقش فناوری‌های نوین و رسانه‌های دیجیتال در ترویج ارزش‌های دینی و فرهنگی مرتبط با توسعه پایدار و تغییر نگرش‌های جامعه.
 - مطالعات میان رشته‌ای: تلفیق جامعه‌شناسی، علوم دینی، اقتصاد و محیط‌زیست برای ارائه رویکردهای جامع و چندبعدی در تبیین و پیاده‌سازی الگوی توسعه اسلامی ایرانی.
 - بررسی چالش‌ها و موانع فرهنگی و اجتماعی: مطالعه چالش‌ها و موانع موجود در مسیر نهادینه‌سازی و عملیاتی کردن این الگو در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای.
 - ارزیابی اثرات سیاست‌های توسعه‌ای مبتنی بر ارزش‌های دینی: تحلیل اثرات اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای بر هویت فرهنگی، انسجام اجتماعی و پایداری محیط زیست.
 - پیشنهاد راهکارهای سیاست‌گذاری مبتنی بر ارزش‌های دینی: تدوین راهکارهای عملی و سیاست‌های کاربردی برای تقویت نقش ارزش‌های دینی در فرآیند توسعه پایدار در سطح ملی و منطقه‌ای.
- این پیشنهادها می‌تواند مسیر تحقیقات آینده را در جهت ارتقاء دانش و کاربردهای عملی در حوزه توسعه پایدار و الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی هموار سازد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. ----- (۱۳۸۲)، وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران، رساله دکتری دانشگاه علامه طباطبایی.
۲. احمدی، ابوالفضل (۱۳۹۳)، سبک زندگی اسلامی، تهران: انتشارات امیر کبیر.
۳. احمدی، سید احمد و علی رضائی (۱۳۸۶)، «تأثیر آموزش مسئولیت‌پذیری به شیوه گلاسز بر کاهش بحران هویت دانش‌آموزان متوسطه اصفهان»، دو فصلنامه پژوهش‌های تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، سال سوم، شماره دوم، شماره پیاپی ۸، پاییز و زمستان.
۴. ارزیابی اثرات سیاست‌های توسعه‌ای مبتنی بر ارزش‌های دینی: تحلیل اثرات اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای بر هویت فرهنگی، انسجام اجتماعی و پایداری محیط زیست.
۵. ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی توسعه، تهران: انتشارات کیهان.
۶. ازکیا، مصطفی (۱۳۸۰)، جامعه‌شناسی توسعه، تهران: نشر کلمه.
۷. ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۹۷)، جامعه‌شناسی توسعه، تهران: انتشارات کیهان.
۸. استونز، راب (۱۳۸۳)، متفکران بزرگ جامعه‌شناسی، تهران: نشر مرکز.
۹. ایمان، محمدتقی و ندا مرحمتی (۱۳۹۳)، «تبیین جامعه‌شناختی گرایش جوانان به سبک زندگی مدرن در شهر شیراز»، جامعه‌شناسی کاربردی سال بیست و پنجم پاییز ۱۳۹۳ شماره ۳ (پیاپی ۵۵).
۱۰. این پیشنهادها می‌تواند مسیر تحقیقات آینده را در جهت ارتقاء دانش و کاربردهای عملی در حوزه توسعه پایدار و الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی هموار سازد.
۱۱. باینگانی، بهمن، سید فهیم ایران‌دوست، سینا احمدی (۱۳۹۲)، «سبک زندگی از منظر جامعه‌شناسی: مقدمه‌ای بر شناخت و واکاوی مفهوم سبک زندگی»، ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال هشتم، شماره ۷۷، صفحات ۵۶ تا ۷۵.
۱۲. بی، ارل (۱۳۸۷)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه رضا فاضل، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و دانشگاه‌ها، چاپ پنجم، تابستان ۱۳۸۷.
۱۳. بدیع، برتران (۱۳۷۹)، توسعه سیاسی، ترجمه احمد نقیب‌زاده، تهران: قومس.
۱۴. بررسی چالش‌ها و موانع فرهنگی و اجتماعی: مطالعه چالش‌ها و موانع موجود در مسیر نهادینه‌سازی و عملیاتی کردن این الگو در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای.
۱۵. بشیریه، حسین (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی سیاسی، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی، تهران: نشر نی.
۱۶. بوردیو، پی‌یر (۱۳۸۹)، نظریه کنش (دلایل عملی و انتخاب عقلانی)، ترجمه مرتضی مردیها، چاپ دوم، تهران: نشر نقش و نگار.
۱۷. پیشنهاد راهکارهای سیاست‌گذاری مبتنی بر ارزش‌های دینی: تدوین راهکارهای عملی و سیاست‌های کاربردی برای تقویت نقش ارزش‌های دینی در فرآیند توسعه پایدار در سطح ملی و منطقه‌ای.
۱۸. پیشنهادهای برای تحقیقات آینده در حوزه تبیین جامعه‌شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار عبارتند از:
۱۹. تحلیل تأثیر فناوری و رسانه‌های نوین: بررسی نقش فناوری‌های نوین و رسانه‌های دیجیتال در ترویج ارزش‌های دینی و فرهنگی مرتبط با توسعه پایدار و تغییر نگرش‌های جامعه.

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

۲۰. تحلیل تطبیقی الگوهای توسعه در کشورهای اسلامی: بررسی و مقایسه الگوهای توسعه مبتنی بر ارزش‌های دینی در کشورهای مختلف اسلامی و ارزیابی تأثیر آن‌ها بر تحقق توسعه پایدار.
۲۱. تهرانیان، مجید (۱۳۷۶)، ارتباطات و توسعه، ترجمه هادی خانیکی، جزوه درسی.
۲۲. تودارو، مایکل (۱۳۶۶)، توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: نشر کوهسار.
۲۳. جلائی‌پور، حمید رضا و محمدی، جمال (۱۳۸۷)، نظریه‌های متأخر جامعه‌شناسی، تهران: نشر نی.
۲۴. چانی، دیوید (۱۳۷۸)، سبک زندگی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲۵. حاجی هاشمی، سعید (۱۳۸۴)، توسعه و توسعه نیافتگی: کلیات، اصول و ابعاد (با تأکید بر متد تفکر در توسعه)، تهران: گفتمان اندیشه معاصر.
۲۶. راش، مایکل (۱۳۷۷)، جامعه و سیاست: مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی، صبوری؛ منوچهر، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۲۷. رجب‌زاده، احمد (۱۳۷۸)، جامعه‌شناسی توسعه، تهران: نشر سلمان.
۲۸. رحیمی روشن، حسینی، سیده فاطمه (۱۳۹۶)، مقایسه مبانی انسان‌شناختی پیشرفت و توسعه در اندیشه‌ی اسلام و نظریه‌ی لیبرال دموکراسی، فصلنامه علمی پژوهشی سیاست متعالیه، سال پنجم، شماره ۱۶، ۵۵-۸۲.
۲۹. زاهدی مازندرانی، محمدجواد (۱۳۹۳)، توسعه و نابرابری، تهران: مازیار.
۳۰. ژانوسکی، توماس و دیگران (۱۳۹۶)، «درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی»، ترجمه نوذر نظری، تهران: نشر مخاطب.
۳۱. سازمان ثبت احوال کشور، سالنامه آمارهای جمعیتی، ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷.
۳۲. ساعی ارسبی، ایرج و معصومه احمدی (۱۳۹۶)، «تأثیر طبقه اجتماعی در میزان آگاهی از حقوق شهروندی (مطالعه موردی شهر بوشهر)»، مجله علوم رفتاری، شماره ۳۲، تابستان.
۳۳. ساعی، احمد (۱۳۸۴)، توسعه در مکاتب متعارض، تهران: قومس.
۳۴. سبحانی نژاد، مهدی، حسن نجفی (۱۳۹۳)، «تحلیل ابعادشناسانه مسئولیت‌پذیری در سبک زندگی اسلامی»، سراج منیر، سال پنجم، پاییز، شماره ۱۶.
۳۵. سرواس، جان (۱۳۸۴)، دگرگونی در نظریه‌های ارتباطات و توسعه و پیامدهای آن در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی ارتباطی، فصلنامه رسانه، زمستان، شماره ۶۴.
۳۶. سروش، مریم (۱۳۹۰) «احساس مسوولیت فردی و اجتماعی، دیگرخواهی و اعتماد اجتماعی مطالعه نوجوانان شیراز»، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، دانشگاه اصفهان، دوره ۲۳، شماره دو (پیاپی ۴۶) تابستان.
۳۷. سفیری، خدیجه و مریم صادقی (۱۳۸۸)، «مشارکت اجتماعی دانشجویان دختر دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه‌های شهر تهران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن»، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۰، شماره پیاپی ۳۴، ش ۲، تابستان.
۳۸. سن، آمارتیا (۱۳۸۳)، توسعه به مثابه آزادی، ترجمه وحید محمودی، تهران: انتشارات دستان.
۳۹. سو، آلون (۱۳۷۸)، تغییر اجتماعی و توسعه؛ ترجمه محمود حبیبی مظاهری، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۴۰. سوری، احمد و ذبیح اله کرم (۱۳۹۳)، «بررسی رابطه ابعاد مسئولیت‌پذیری با عملکرد فرماندهان کوپ استان اردبیل»، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال نهم، شماره چهارم، زمستان.
۴۱. شویره کریاستین، فونتن اولیویه (۱۳۸۵)، واژگان بوردیو، ترجمه مرتضی کتبی، چاپ اول، تهران: نشر نی.

تبيين جامعه شناختی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و توسعه پایدار / وحید صالحی

۴۲. شیانی، م. (۱۳۸۱)، «شهروندی و رفاه اجتماعی» فصلنامه رفاه اجتماعی، سال اول، شماره ۴.
۴۳. صیامی، زهرا (۱۳۸۱)، چرا صنعتی نشدیم؟، تهران: امیرکبیر.
۴۴. طالبان، محمدرضا (۱۳۸۴)، «تبيين جامعه‌شناختی بی‌ثباتی سیاسی» رساله دکتری جامعه‌شناسی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۴۵. عالم، عبدالرحمن (۱۳۹۸)، «بررسی جایگاه توسعه سیاسی در برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۸، شماره ۲۸، شماره پیاپی ۵۸، بهار.
۴۶. عظیمی آراتی، حسین (۱۳۸۳)، مدارهای توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران. تهران: نشر نی.
۴۷. علیزاده، عبدالرحمن (۱۳۸۴)، «ارتباطات و توسعه پایدار»، فصلنامه رسانه، سال شانزدهم، شماره ۴.
۴۸. فتحی، سروش و مختارپور، مهدی، (۱۳۹۳)، «بررسی نقش و تأثیر رسانه‌های نوین تصویری در تغییر سبک زندگی» (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران)، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ششم، شماره ۲، صفحه ۱۰۱ - ۱۱۸.
۴۹. فکوهی، ناصر (۱۳۷۹)، از فرهنگ تا توسعه: توسعه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، تهران: فردوس.
۵۰. قاضی میرسعید، سیدعلیرضا؛ تاج آبادی، حسین، مفهوم توسعه و پیشرفت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله)، فصلنامه علمی — پژوهشی مدیریت اسلامی، سال ۴۲، شماره ۳، ۱۴۷-۱۶۹.
۵۱. قربانی، شهرزاد (۱۳۹۱)، «رواج بی‌تعهدی و بی‌مسئولیتی در جامعه»، تهران، ماهنامه سپید دانایی، شماره ۵۵.
۵۲. قیصری، نوراله (۱۳۹۸)، «مشارکت اجتماعی؛ معناکاوای یک مفهوم راهبردی» فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا / سال چهارم / شماره ۴ یازدهم، بهار ۱۳۹۸، صفحات ۳۱ تا ۵۹.
۵۳. کاویانی، محمد، (۱۳۹۱)، «سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن»، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۵۴. کرایب، یان (۱۳۹۳)، نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس، تهران: آگه.
۵۵. کشاورز، صدیقه، زهرا قادری، لادن معین (۱۳۹۱)، «بررسی رابطه سبک زندگی و امید به زندگی با بهزیستی روانشناختی سالمندان آموزش و پرورش شهرستان داراب»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد مرود شت.
۵۶. کلاتری، خلیل (۱۳۷۷)، «مفهوم و معیارهای توسعه اجتماعی»، مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی، مرداد و شهریور، دوره ۱۲، شماره ۱۳۲-۱۳۱، از صفحه ۲۰۸ تا صفحه ۲۱۳.
۵۷. کلدی، علیرضا و نگار پوردهناد (۱۳۹۱)، «بررسی میزان آگاهی و نگرش دانشجویان نسبت به حقوق شهروندی در تهران»، مطالعات شهری، سال دوم، پاییز، شماره ۴.
۵۸. کوزر، لوئیس (۱۳۸۵)، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی و فرهنگی.
۵۹. گلشنی، مهدی (۱۳۹۷). نقش اساسی علوم پایه در پیشرفت علمی-فرهنگی کشور، هفتمین کنفرانس ملی از الگوی پایه به سوی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی.
۶۰. گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
۶۱. لفتویچ، آدریان (۱۳۷۸)، دموکراسی و توسعه، ترجمه احمد علیقلیان، افشین خاکباز، تهران: طرح نو.
۶۲. محسنی، منوچهر (۱۳۸۰)، جامعه‌شناسی، تهران: کتابخانه طهوری.
۶۳. محلاتی، صلاح الدین (۱۳۷۸)، «سخنی پیرامون توسعه»، مجله شناخت، شماره ۲۶، پاییز و زمستان، صفحات ۱۰۲ تا ۱۱۴.

فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

۶۴. محمدزاده، پرویز و محمود متوسلی (۱۳۹۸)، «بررسی تأثیر خلاقیت بر توسعه اقتصادی ایران، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران»، سال بیست و چهارم، شماره ۷۸، صفحات ۶۱ تا ۹۱.

۶۵. نت، اندی (۱۳۸۶)، فرهنگ و زندگی روزمره، ترجمه حسن چاوشیان، لیلا جوافشانی، تهران: شرکت انتشارات اختران کتاب.

- Streeten, Paul (1979), *The Frontiers Of Development Studies*, London: Macmillan.

- Amosa, D (2010), "Local government and good governance: the case of samoa", *Commonwealth journal of local government*, Vol7.

- Darity Jr., William A. (2008), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Volume 2, 2nd edition, Macmillan Reference USA.

- Barnett, Tony (2005), *Sociology and Development*, TUTCHINSON, London Melbourne Sydney Auckland Johannesburg.

- Hooks, Gregory (2016), *The Sociology of Development Handbook*, University of California Press, Oakland, California.

- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2, Pp. 77-101.

- Darity Jr., William A. (2008), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Volume 2, 2nd edition, Macmillan Reference USA.

- Barnett, Tony (2005), *Sociology and Development*, TUTCHINSON, London Melbourne Sydney Auckland Johannesburg.

- Hooks, Gregory (2016), *The Sociology of Development Handbook*, University of California Press, Oakland, California.

- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2, Pp. 77-101.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی